

ATTITUDE TOWARDS HERITAGE IN THE FUTURE

Nadja Kurtović Folić¹
Nataša Živaljević Luxor²

UDK: 72:930.85

DOI: 10.14415/konferencijaGFS2021.02

Summary: *Heritage is a version of the past seen through objects and settings, displays and engagements, spectacular locations and events, memories and recollections, and places for cultural purposes, but also for everyday consumption. Taken together, these "things" and practices have played a central role in structuring and defining the way heritage is understood in theoretical debate, public policy. Accordingly, there was the question of how all this was formalized as the focus of research during the last thirty years. During this time frame, emphasis has undoubtedly evolved from concerns about the objects themselves, their classification, conservation, and interpretation, to the way they are consumed and expressed as notions of culture, identity, and politics. More recently, heritage researchers have also begun to engage in engagement processes and construct meaning, so that the post-post-structural or more than representative maze of individual, affective, experiential, and embodied themes has come to be considered extremely important for the future of heritage. As a consequence of these theoretical achievements, the relatively long period of conceptual stability that surrounds even critical notions of heritage is now beginning to falter and disintegrate through debates that are increasingly dynamic. "Authenticity", "memory", "place", "representation", "dissonance" and "identity" are examples of types of concepts that are either challenged or refreshed as new forms of thinking. They were taken over and applied from the broader social sciences and began to intensively influence and encourage new theoretical attitudes and predictions. The result of these discussions should be a better and more clearly defined intellectual core of heritage treatment in the future.*

Key words: *Architectural heritage, Future, Theoretical achievements, Authenticity, Memory, Place, Identity*

1. УВОД

Наслеђе је верзија прошлости коју примамо путем предмета и приказа, представљања и ангажмана, спектакуларне локације и догађаја, сећања и успомена и припрема места за културне сврхе и потрошњу. Колективно, ове „ствари“ и праксе су имале централну улогу у структурирању и дефинисању начина на који се наслеђе схвата у оквиру академске расправе, јавне политике. Овај став изазива

¹ Dr Nađa Kurtović Folić, profesor u penziji, Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Trg D. Obradovića 6, Novi sad, Srbija, tel: ++381 63 565345, e – mail: nfolic@uns.ac.rs

² Dr Nataša Živaljević Luxor, Direktor, Srpska fondacija za nasleđe, Beograd, nluxor@gmail.com

питање како је наслеђе формализована као фокус истраживања током последњих тридесетак година. Током овог периода нагласак се несумњиво променио од забринутости за саме објекте, односно њихову класификацију, вредновање, конзервацију и тумачење до начина на које се они конзумирају и изражавају као појмови културе, идентитета и политике. У новије време истраживачи баштине почели су, такође, да се брину о процесима ангажовања и конструисања значења, тако да су се помолили и нови изазови искуствено оправданих тема које захтевају одговоре: пост-пост-структуралне, или више него репрезентативне, затим лавиринти индивидуализованих, афективних и других облика. Као последица ових теоријских збивања изгледа да се управо сада дуги период концептуалне стабилности полако растаче, а критичке расправе о наслеђу за које се веровало да су окончане поново су оживљене [1].

2. ПОЛАЗИШТЕ ЗА РАСПРАВУ

Скоро два века, друштво је "производило" наслеђе од грађевина и других дела из прошлости, све док није достигло фазу у којој скоро све оно што је човек створио постаје нешто што ће се поседовати као да је наслеђено. То је постајало предмет носталгије, музејски експонат, предмет очувања путем разних метода којима је могуће заштити разне облике градитељског наслеђа (Слика 1)

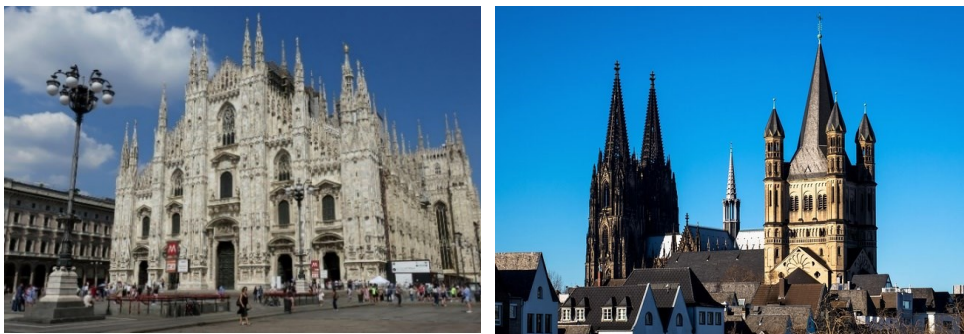

Слика 1. Улаз у Гвенгбокгунг палату окружену модерним зградама, Сеул, Јужна Кореја – негативан визуелни доживљај

Утицаји ове неизбежне инфлације наслеђа, довело је до идеје да се "реорганизује ова област" и да се свака грађевина посматра појединачно, индивидуално, свака од њих у складу са својом сопственом природом. Уколико се тако не поступи, дилема између концепта архитектонског наслеђа и концепта његовог окружења може довести до опште забуне. Чак може произвести став који се може тумачити као немар према наслеђу и његовом окружењу.

Крајем двадесетог и у првим деценијама двадесет и првог века дошло је до троструко проширења обухвата културног наслеђа: типолошког, хронолошког и географског. То је праћено експоненцијалним растом заинтересованог круга држава. Ипак, овај наизглед напредак обилује и проблемима који почињу да забрињавају [2]. Поједини скептици се питају да ли се све може завршити уништавањем сопственог труда да се наслеђе заштити? У целој Европи може се уочити инфлација наслеђа, што се огледа и на пољу трошкова одржавања, лошег прилагођавања савременој употреби, и паралишућим ефектима на велике развојне пројекте. Треба узети у обзир и потребу за новинама и дијалектику деструкције, која је вековима утицала на смену старих споменика културе и појаву нових. На пример, стотине готичких цркава су срушене у XVII и XVIII веку ради “улепшавања” и замењене су барокним и класицистичким грађевинама. Овакви примери конструктивне деструкције и модернизације данас служе многим као аргумент да се супротставе ставовима службе заштите и да захтевају промене. Многе грађевине су током времена замењене новим у име техничког и друштвеног прогреса, који имплицирају унапређење квалитета живота. Не треба Европи може се уочити инфлација наслеђа, што се огледа и на пољу трошкова одржавања, лошег прилагођавања савременој употреби, и паралишућим ефектима на велике развојне пројекте. Треба узети у обзир и потребу за новинама и дијалектику деструкције, која је вековима утицала на смену старих споменика културе и појаву нових. На пример, стотине готичких цркава су срушене у XVII и XVIII веку ради “улепшавања” и замењене су барокним и класицистичким грађевинама. Овакви примери конструктивне деструкције и модернизације данас служе многим као аргумент да се супротставе ставовима службе заштите и да захтевају промене. Многе грађевине су током времена замењене новим у име техничког и друштвеног прогреса, који имплицирају унапређење квалитета живота. Не треба занемарити да је и политичка воља значајно доприносила да се архитектура брже или спорије модернизује. У XX веку у великој мери политичка воља је била потпомогнута идеологијом модерне архитектуре и њеним звездама. Архитекти се скоро увек позивају на креативно право уметника. Савременици као и њихови претходници надају се да ће оставити траг у централној урбаној арени, односно нису превише задовољни да стварају по периферији. Градитељи сматрају да током времена разноврсни стилови коегзистирају, да су напрамапостављени и прожети у истом граду или чак у истој грађевини. Најчешћи примери из историје архитектуре којима бране свој став, пре свих осталих, су средњовековне катедрале, које су често почеле да се граде као рано романичке, а завршене су, ако су уопште завршене, у пламеној готици, и још касније (Слика 2) [3]

Суштинска промена вредности, као парадигма заснована на релативитету и новом концепту историчности упадљива је карактеристика модерне конзервације. Услед тога, промењени су и циљеви, од онога што је било традиционално уврежено „поправљање“ према идентификацији историјских грађевина и структури културног наслеђа. Један од разлога је што се модерне вредности, повезане са културним ресурсима, не могу представити унутар кохерентне хијерархије, као што је то био случај у "предмодерним" друштвима. У њима се креативна акција односила на идеалне или универзалне моделе којима су се руководиле људске акције или уметничко стваралаштво.

Слика 2. а. Катедрала у Милану, грађена од 1385. до 1965. (према <https://sightseingscientist.com/the-milan-cathedral-by-numbers/>); б. Катедрала у Келну, грађена од 1248. до 1880. (према <https://www.viator.com/en-IE/tours/Cologne/COLOGNE-CITY-TOUR/d923-128128P1>)

Данас је промењено значење појма “универзално”. Сматра се да универзалност проистиче из концепта да је то креативан и јединствен израз појединог уметника или заједнице, Обухвата и значење онога што је заједничко у истинском (аутентичном) изразу појединачних култура. Приликом процењивања унуверзалне вредности не подразумева увек да је то “најбоља”, пре значи да се у тој процени деле посебни креативни квалитети, као што су јединственост, квалитет “искрености”, оригинала, аутентичности, као конститутивни део заједничког наслеђа.

Поред „универзалности“ актуелан је и појам „интегритета“ чија се општа дефиниција односи на неподељено, целовито стање објекта, целовитост материјала, нешто као потпуност и укупност. Овакав концепт интегритета, који обухвата „целину материјала“ отвара проблем када се размишља о реинтеграцији (метода анастилозе), стилске рестаурације или реконструкције. Интегритет може, међутим, бити квалитетно средство у концепту историјских места. Тада служи као средство за идентификацију елемената који чине „органску“ целину, као што је комплексност материјала и инфраструктуре. Интегритет је посебно значајан за конзерваторско планирање и управљање историјским местима. Помаже, такође, у дефинисању значаја појединачне историјске структуре у оквиру целокупног контекста и истиче чак и најмањи елемент који има значење само у односу на целину [4].

У одређивању вредности културног наслеђа један од најзначајнијих фактора је аутентичност. Наша способност да разумемо вредности наслеђа зависи од степена у којој мери релевантне изворе информација сматрамо веродостојним, односно истинитим, па сходно томе и аутентичним. у односу на креативан процес и време. У Повељи из Нарре из 1994. износи се да је „аутентичност уметничког дела мера истинитости унутрашње јединствености креативног процеса и физичке реализације дела као и ефеката пролаза кроз историјско време“ [5]. Аутентичност обухвата естетске и историјске аспекте места, као и физички, друштвени и историјски контекст, укључујући коришћење и функцију, што подразумева пројекат, материјал, извођење и изворно окружење.

Савремена наука и технологија, односно развој и примена научних метода и техника конзервације данас су прихваћени у целом свету. Треба напоменути да примена науке, као подршке конзерваторским радовима зависи од доношења правилних одлука. У противном, поједина решења нису увек корисна за културно наслеђе, већ напротив, убрзавају процесе деградације. Да би се то избегло, по правилу се разматра више алтернативних решења и бира оно које на моделима покаже најбоље резултате [6].

3. ТРАГАЊЕ ЗА НОВИМ ПРАВЦИМА

У избору концепта конзервације градитељског наслеђа основни термини су „аутентичност“, „памћење“, „место“, „представљање“, „дисонанца“ и „идентитет“. Ове врсте концепата сада су у процесу оспоровања или тражења начина како да се освежени укључе у нови начин размишљања. За нови начин примене прихваћена су њихова тумачења онако како се примењују у ширим друштвеним наукама како би се стимулисале нове теоријске расправе. Као резултат би требало да се још тачније дефинише суштинско језгро наслеђа, сагледано усаглашено у свим дисциплинама које се с њим баве. Ове расправе, које су данас актуелне, не односе се само на одређена питања или студије случаја. Појавила се сумња или несигурност у наше суштинско разумевање како се наслеђе дефинише и усмерава, па и које су то истраживачке методологије примењиване. Све ове расправе на нивоу интелектуалних преокрета делују као да је истраживачки проблем око баштине помало несређено и још увек непродуктивно поље које тек треба обрадити. Није, међутим, тако. У тој помало несређености у ствари цвета шанса да се критичко истраживање изведе изнутра, од стране оних који су највише ангажовани на пројектима конзервације [7]. Овај процес има и одређене проблеме са идентификацијом дискурса о наслеђу, с обзиром на број дисциплина које се баве наслеђем. Свака од тих дисциплина има своје специфичне и еволутивне истраживачке методологије.

Да би се разумело данашње стање требало би нагласити да се брига за градитељско наслеђе већ данас почиње да схвата као културни процес и базира се на уочавању како тај процес функционише. Поново се полази од питања шта је наслеђе и који је његов суштински садржај. Чињеница је да су ова питања почела да се постављају од деведесетих година XX века и те дискусије су несумњиво концептуална позадина онога што је данас постало заоштрена дебата. Ови нови правци свакако представљају изазов. Један изазов се односи на питање шта можемо да задржимо од прошлости? Други је шта треба урадити за наслеђе у будућности? Јасно је да се кроз оба питања градитељско наслеђе оцртава као динамично поље за проучавање кроз различите интересе, дисциплине и перспективе.

Када је будућност наслеђа у питању истражују се односи археологије и наслеђа, односи између историје и наслеђа, различити појмови знања, однос националног наслеђа наспрам локалног наслеђу, каква је улога сећања и усмене историје [8]. Посебно се истражује актуелна улога баштине у савременим јавним политикама, посебно онима које се баве мултикултурализмом и националном кохезијом. То подразумева преиспитивање аутентичности као посебан проблем, јер је превазиђен

концепт аутентичности који поштује “ствар у себи”, одвојен од окружења и контекста. И поимање окружења је унапређено, па укључује појам комодификације као тржишни свет популарне културе, туризма, тржних центара и културних четврти. У ширем смислу обухвата глобализацију, експанзију, редистрибуцију, тривијализацију и, у крајњем случају, вулгаризацију. Значи, и аутентичност треба да постане комодификована. Такву вредност тражи велики број људи и аутентичност у том процесу постаје ништа друго него роба која се може купити и продати [9]. Цена је сада у очима посматрача који аутентичност могу видети и као верну копију нечега што никада није постојало. У привреди наслеђа појам робе свакако није основа за било какву размену, али наслеђе јесте сегмент на који комерцијализација у великој мери рачуна. Није иста цена, на пример, када се попије кафа у кафићу негде на периферији града или у његовом старом, историјском језгру (Слика 3).

Истражујући начине на који је наслеђе повезано са друштвом, националним и међународним политикама унапређиваће се свест о друштвеном, културном и економском значају. Чињеница је да је наслеђе основа за стварање локалног и националног идентитета, да оно обједињује и остварује кохезивне наративе националне прошлости. То је, наравно, познато, па законодавство и институционалне структуре желе да управљају наслеђем у правцу сталне обнове ових наратива. На локалном нивоу то се користи као основа за развој заједнице и јасан облик за развој заједничке перцепције и вредности [10]. Сада је развој политике око наслеђа углавном функционално повезан са културном вредношћу која се дефинишу према утврђеним својствима. У будућности ће несумњиво знатно више пажње бити усмерено на истраживање начина како да се наслеђе мобилизује и стави, на много директнији начин, у службу економског развоја и потрошње. То је широко поље у којем треба наслеђе очувати, а истовремено га уклопити у рад наднационалних тела и политику појединачних држава. То су стратешка питања за будућност наслеђа која му одређују судбину у оквиру ширих друштвених и економских кретања (Слика 3) (Слика 4).

Слика 3. Кафе у Кнез Михаиловој улици у Београду и кафе ван историјског језгра Београда

Слика 4. Млинови за памук Израела Познанског из XIX века претворени у трговачко-рекреативно-културни центар Мануфактура, Лош (према <https://www.flickr.com/photos/129231073@N06/25780611266>)

За будућност наслеђа отвара се и питање да ли наслеђе поштује историју или је понекад злоупотребљава? Све више се повезују друштвени и културни простори, па је наслеђе као изграђено окружење често кључни аспект у туристичкој индустрији [11]. Нагласак је, наравно, на визуелности, на ритуал разгледања и снимања наслеђа. У погледу визуелности наслеђе се не посматра само као иконографија, већ као битна компонента просторне трансформације и стварања места које ће бити темељ културном туризму. У тај процес се укључују маркетинг и промоција како би се одезбедио идентитет места. Овде је углавном реч само о спољашњој визуелизацији наслеђа у културном пејзажу, па је туристички контекст очигледан [12]. Наслеђе, међутим, превазилази учешће у туризму у подручју афективних и симболичних ангажмана, већ се повезује са људском и културном географијом, усмеравајући пажњу на истраживање концептуалног оквира између тог наслеђа и политике идентитета засноване на историјском месту (Слика 5).

Слика 5. Туристи чекају ред да уђу у Цркву Санта Мариа деи Фиори у Фиренци

8. МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА

Савремена достигнућа у грађевинарству 22-23. април 2021. Суботица, СРБИЈА

Концептуални оквир градитељског наслеђа у будућности треба да успостави чвршћу везу него што је то до сада имао са другим културним конструктима као што су музика, визуелне уметности, памћење, па чак и спорт (који се све чешће доживљава и као уметнички доживљај). Из ове комбинације могуће је извући низ искустава и узајамних веза које нису конвенционалне.

Данас је све јасније да се истраживање наслеђа значајно проширује на различите скупове из различитих домена, али који су сви посвећени очувању и одржавању идеја, предмета, места у будућности. Различите методе конзервације и очувања већ почињу да проширују појам наслеђа на креативне и продуктивне начине. У будућности се свакако може очекивати још већи број алтернативних начина размишљања и управљања баштином, постављање и неких још недовољно дефинисаних циљева очувања и указивања на другачије модалитете решавања проблема. Један задатак ће свакако бити од посебне важности, а то је покушај реинтерпретације шта друство подразумева под “наслеђем” и како ће се ово разумевати у будућности [13].

У том покушају реинтерпретације истраживачи се суочавају са низом отежавајућих околности. Једна од њих је несигурност. То је несумњиво ситуација у којој се истражује како се носити са радикалном неизвесношћу статуса наслеђа у далекој будућности. Садашња друштвена, политичка, економска, културна, верска и друге ситуације у којима се налазе скоро све земље света оправдавају ову бригу. Зато је велика одговорност како унапредити знања и како одабрати адекватне праксе за вредновање, заштиту и управљање баштином на свим нивоима како би градитељско наслеђе слало праве поруке будућим генерацијама.

Посебно истраживање односи се на трансформацију размишљања како се сећање може одржати у оквиру карактеристика које утичу на активне процесе промена и материјалне трансформације. Упоредо са овом трансформацијом истраживање се усмерава и на управљање градитељским наслеђем и променљивим пејзажима (Слика 6) [14].

Слика 6. Ново коришћење наслеђа адаптацијама у градињу Лееуардену, Холандија (према <https://wherewouldyogo.com/destinations/europe/3-days-leeuwarden-the-netherlands/>)

За будућност градитељског наслеђа значајан је утицај богатства у различитим видовима. Једно богатство односи се на све веће обиље наслеђа. То отвара питање правилне селекције. Већ пре тридесетак година се развила дебата да ли је неопходна ревизија критеријума вредновања управо због „нагомилавања“ градитељског наслеђа [15]. Други тип богатства је економски који варира од државе до државе и који омогућава заштиту и презентацију наслеђа спокојно, уз примену свих најновијих техничких и технолошких достигнућа. Економско богатство дозвољава и адекватно решавање правних проблема да би се заштићеним грађевинама, целинама и њиховом окружењу обезбедила институционална сигурност. Проблем богатства ће још дуго бити тема која ће оптерећивати међународну заједницу, јер се неки културни споменици и целине на листи Светског наслеђа налазе у веома сиромашним земљама. Каква ће у будућности бити редистрибуција светског богатства у циљу спасавања и одржавања таквих споменика захтева низ солидарних и деликатних одлука на међународном нивоу да не би дошло до политичких, верских и других притисака на националне и локалне заједнице на чијим територијама се градитељско наслеђе налази.

Разноликост начина вредновања, заштите, управљања, презентације и коришћења градитељског наслеђа већ сада је присутна, а у будућности се очекује да ће се повећавати. С једне стране то је добро, јер разноликост предпоставља прилагођеност стручњака специфичним ситуацијама. С друге стране, претерана доза разноликости може довести до неусаглашености ставова и праксе у међународним стручним круговима. На међународном нивоу биће потребно уравнотежити разноликост рада на наслеђу у свим облицима конзерваторских пракси како би се разумело зашто и како се поступа у оквиру различитих баштина [16]. Различите стратегије и праксе мораће да буду доступне што ширем кругу истраживача како би се оне могле креативно преусмеравати, укрштати и прилагођавати другим срединама и типовима наслеђа.

4. СПЕЦИФИЧНОСТ САКРАЛНОГ НАСЛЕЂА У БУДУЋНОСТИ

Темпо промена допринео је, у неким срединама, поларизовању односа између и међу различитих националних, верских и другачијих група унутар заједнице што води поларизовању односа ауторитета у градитељском наслеђу [17]. Често је то недовољно међусобно разумевање узрок злоупотреби или деструкцији наслеђа (Слика 7).

Слика 7. Фреска Христа коју је одана парохијанка сама рестаурисала на зиду цркве у Борји код Зарагозе у Шпанији, позната као “Мајмунолики Христ”

То су ситуације које су данас веома актуелне у појединим деловима света, а које у будућности свакако треба да буду заборављене. Уочен је парадокс да су у домену конзервације, у којем су међународне и националне конвенције и повеље уобичајене, оне изостале за сакрално наслеђе. У неким земљама сакрално наслеђе је чак изузето из правне заштите, а одговорност за њега је препуштена верским заједницама. Разлози могу бити различити, од преосетљивост верског контекста, неповерења снажних верских група према професионалним конзерваторима или је једноставно изостала систематска пажња о овом типу наслеђа. Европски Савет је, зато, за 2021. године представио Европску културну стратегију са посебним делом “Будућност религијског наслеђа” [18]. Донета стратегија требало би да у будућности хармонизује различите односе према сакралном наслеђу које је, можда, најбројнија категорија споменика културе у највећем броју земаља у свету. Још један проблем који се јавља код мултинационалних и разноликих верских група је објективна процена током процене, посебно сакралних грађевина. У људској је природи да тежи одређеном облику једнакости који се не огледа само у правној и социјалној једнакости, без обзира на број чланова групе и без обзира на објективну вредност градитељског наслеђа које наслеђује. То је у ствари сегмент који највише оптерећује оцену културних добара, јер удео духовне вредности треба измерити и избалансирати и повезати са другим материјалним карактеристикама и који се мора решавати у будућности. Ово је несумњиво веома тежак задатак за конзерваторе у регионима са многим етничким и верским групама као што је, на пример, Војводина. Међутим, овај процес не може бити спонтан, већ треба успоставити одређена правила којима се конзерватори руководе приликом препознавања и утврђивања вредности оних зграда и целина које ће бити проглашене културним добром. Полазиште је међународно прихваћен принцип да се посебност градитељског наслеђа састоји у чињеници да се његова вредност не односи само на физичку структуру, већ да његова вредност лежи у ономе што људима значи. Дакле, универзалан кључ за разумевање градитељског наслеђа људи је њихова истовремено процењивање прошлости, садашњости и пројекција вредности у будућности.

У заједницама које се супротстављају брзим променама и модернизацији растући темпо промена, подстакнут сталним унапређењем електронских комуникација, утицаће на продор идеја којима ће однос наслеђа и савременог стваралаштва бити боље избалансиран. Можда је најважнији проблем који се уочава конфликт који настаје између традиционалних вредности верских заједница и циљева савремене конзервације. Савремена конзерваторска доктрина полази од савремених секуларних вредности, па се услед тога ствара напетост између традиционалних верских вредности и темељних вредности савременог живота. Ова ситуација је на успешан начин превазиђена у случају Кристијансфелда, градића у Данској. Градитељско наслеђе овог градића припада Моравској хришћанској заједници. Иако је било у националном систему заштите, о њему се старала верска заједница. Опадањем броја верника изостајала су и средства за бригу о наслеђу, па се заједница усмерила на сарадњу са секуларним ауторитетима. Резултат је опште задовољство и верске заједнице, јер је 2015. године Кристијансфелд уписан као једино место у Данској на УНЕСЦО листу Светског наслеђа, и секуларне власти којима је прилив туриста донео економску добит и понос. Овај вид кооперације је веома повољно оцењен и брзо се шири на Холандију, Велику Британију, Немачку, Америку, Јужну Африку.

Слика 8. Кристијансфелд, Данска, Светско културно наслеђе

У појединим друштвима у свету још увек постоји проблем независности односа материјалне и нематеријалне вредности одређених култова и места. Пример за то неразумевање дуго је био Велики Исо-храм Шинто религије у Јапану чије је одржавање у нескладу са општим конзерваторским принципима, на пример са аутентичношћу материјала као једном од најважнијих. Сваких двадесет година овај храм се поново гради као део ритуалне праксе, данас јединствене у Шинто религији, а везује се за праисторијске култове у којима је неговано гајење риже у мочварама. Због те промене оригиналног материјала Исо храм није био означен као „национална вредност“ и о њему није водила бригу, нити га је обнављала конзерваторска служба. Свесни његовог значаја за широко распрострањену Шинто

религију, а непромењивост ритуалне традиције, стручњаци Јапанске службе заштите културног наслеђа прогласили су место Исо-храма и за њега везану традицију као нематеријално културно наслеђе националног значаја.

Ово решење свакако ће у будућности користити и друге земље у којима постоје слични проблеми са градитељским наслеђем везаним за ритуале, симболе и митове. Овај приступ замене оригиналног материјала већ је признат у случајевима културног наслеђа од набијене земље и черпића, када се вреднује и штити оригиналност просторне структуре. Јапански пример заштите места као нематеријалног наслеђа свакако ће служити као водич за могуће конзерваторске поступке сакралне архитектуре (Слика 9)

Слика 9. Велико Исо светилиште, Исе, Јапан, изглед и замена крова (према <https://www.japan-experience.com/city-ise/ise-grand-shrine-naiku> и <https://www.japan-guide.com/blog/schauwecker/130709.html>)

5. ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ

Главно полазиште за сагледавање будућности градитељског наслеђа је стварање концепта универзалне равнотеже и реда како у теоријским ставовима тако и у методолошким приступима у практичном раду. Наслеђу треба обезбеђивати континуитет облика, остварити “вредности живог наслеђа” која се уздиже изнад изнад других вредности, као што су документарне или историјске. Главни циљ конзервације ће, несумњиво, постати континуитет сам по себи, заснован на процесима обнове којима ће се непрекидно “оживљавати” културно значење, значај и симболика који се градитељском наслеђу приписују.

Данашње стање кључних и актуелних расправа у области заштите културног наслеђа представља базу за што шире разумевање баштине како би се сагледао напредак у теоријима о појму градитељског наслеђа, улози наслеђа у туризму, облицима наслеђе од изграђеног до нематеријалног, сумњивог наслеђа и преиспитивања вредности, нагомилавању грађеног наслеђа, друштвеним типовима наслеђа (радничко наслеђе, наслеђе разних врста мањина, колонијално наслеђе, и др.), историјском наслеђу, и бројним другим темама везаним и за методологију рада [19].

Број и сложеност тема врло је тешко синтетизовати. Издвојити закључне тезе представља само покушај да се укаже на најважније, битне за разумевање будућности градитељског наслеђа.

Градитељско наслеђе има посебан третман узимајући у обзир виталну улогу у преношењу, изражавању и одржавању идентитета одређених друштвених заједница, меморији историјских, сакралних и културних места, урбаној меморији [20] [21] [22].

Материјално и нематеријално наслеђе су нераздвојиви, пошто сав културни материјал има нематеријалну вредност. Међународне иницијативе, пре свих, путем УНЕСЦО конвенције за заштиту нематеријалног културног наслеђа, теже да се у будућности нематеријално наслеђе имплементира на такав начин да се јачају препознате везе између материјалних одбика и нематеријалне вредности.

Градитељско наслеђе је у ризику на пуно начина: због колебљивих одлука надлежних институција, због недовољног разумевања делова друштва о значају континуитета и вредности наслеђа, због недостатка поштовања свих грађених облика из прошлости и тежњи да се замене новим облицима, недостатку разумевања суштинске природе грађеног наслеђа и погрешним одабиром конзерваторских метода. Напори да се целокупна међународна заједница супротстави овим трендовима и да се континуално јача конзервација као доктрина бриге за градитељско наслеђе несумњиво ће представљати приоритет у глобалној политици заштите градитељског наслеђа.

REFERENCE

- [1] European Heritage Alliance Manifesto: *Cultural heritage: a powerful catalyst for the future of Europe*, 9. May 2020, European Heritage Alliance, 2020.
- [2] Harrison, R. *Heritage: Critical Approaches*. Abingdon and New York: Routledge, 2013.
- [3] *Interpreting Our Heritage*, (Tilden, F. ed. R.B. Craig, Eds.), University of North Carolina Press. 4th edn.
- [4] The Venice Charter-International Charter for the Conservation and Restoration of the Monuments and Sites, ICOMOS, Venice 1964.
- [5] The Nara Document on Authenticity, ICOMOS, 1994.
- [6] Kurtovic Folic, N. "Suggestions for New Solutions for the Restoration of Built Heritage", 11th International Conference "Assessment, Maintenance and Rehabilitation of Structures and Settlements", Conference proceedings (R.Folic, Ed.), June 19-21 2019, Zlatibor, Belgrade, pp.473-484.
- [7] Waterton, E. and Watson, S. Framing Theory: Towards a Critical Imagination in Heritage Studies, *International Journal of Heritage Studies*, 19(6), 2013. 546–561.
- [8] Harrison, R et al. Heritage Futures. *Archaeology International*, No. 19: 2016. pp. 68
- [9] Smith, L. *Uses of Heritage*, London: Routledge, 2006.
- [10] *The Collective Memory Reader* (J.K. Olwick, Vinitzky-Seroussi, V. and Levy, D. Eds), Oxford: Oxford University Press, 2011.
- [11] *Heritage and Tourism*. Place, Encounter, Engagement, (Stoff, R, Buchell, R, Watson, S. Eds.), Routledge, 2012.

- [12] Watson S. and Waterton E. Reading the Visual: Representation and Narrative in the Construction of Heritage, *Material Culture Review*, 71(Spring), 2010, 84–97.
- [13] Kurtović Folić, N. and Folić, R. Some New Experiences in Built Heritage Restoration, Proceeding of *International Scientific Conference “Preservation of Cultural Heritage”*, BASA '2019, (Tuleshkov, N., Partov, D. and Dobrev, P, Eds.), Sofia, 21-23 November 2019., Bulgarian Academy of Science and Arts, 31-46.
- [14] *Leeuwarden declaration on Adaptive re-use of the built heritage*: C, adopted on 23 November 2018, Leeuwarden, Architects' Council of Europe, 2018.
- [15] *The Palgrave Handbook of Contemporary Heritage Research*, (Waterton, E and Watson, E, Eds), Palgrave Macmillan, New York 2015.
- [16] *Contested Cultural Heritage. Religion, Nationalism, Erasure and Exclusion in a Global World*, (Silverman, H, Ed.), Springer Verlag, 2011.
- [17] Conservation of Living Religious Heritage, Papers from the ICCROM *Forum on Living Religious Heritage-Conserving the Sacred*, (Stovel, H, Steley-Price, N, Killick, Eds), Rome, ICCROM, 2003.
- [18] *European Cultural Strategy for the 21st Century*, Declaration CM/Rec (2017) to member States, Council of Europe, Limasol, 2017.
- [19] Bond, S. and Worthing, D. *Managing Built Heritage: The Role of Cultural Values and Significance*, Willey-Blackwell, 2nd Ed. 2016.
- [20] *Conservation Science for the Cultural heritage*. Application of Instrumental Analysis, (Varella, E, A. Ed.) Springer Verlag, 2013.
- [21] Plevoets, B. and Clempoll, K. van. *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline*, Taylor&Frances Ltd, 2019.
- [22] Yi Ma Li, R. 5D GIS virtual heritage, 8th International Conference on Advances in Information Technology, 19-22 December 2016, Macau in *Procedia Computer Science* 111 (2017), Elsevier B.V. Elsevier, 294–300 (<https://www.researchgate.net/publication/319255471>, preuzeto februara 2021)

ОДНОС ПРЕМА НАСЛЕЂУ У БУДУЋНОСТИ

Резиме: *Наслеђе је верзија прошлости сагледана кроз предмете и поставке, приказе и ангажмане, спектакуларне локације и догађаје, успомене и сећања, и места за културне сврхе, али и за свакодневну потрошњу. Све заједно, ове „ствари“ и праксе играле су централну улогу у структурирању и дефинисању начина на који се наслеђе разуме у оквиру теоријске расправе, јавне политике. Сходно томе, било је питање како је све то формализовано као фокус истраживања током последњих тридесетак година. Током овог временског оквира, нагласак је несумњиво еволуирао од забринутости за саме предмете, њихову класификацију, конзервацију и интерпретацију, до начина на који се они троше и изражавају као појмови културе, идентитета и политике. У новије време, истраживачи баштине такође су се почели бавити процесима ангажовања и конструисањем значења, тако да је пост-пост-структурни или више него репрезентативни лавиринт појединачних, афективних, искуствених и отелотворених тема почео да се сматра изузетно важним за будућност наслеђа.*

Као последица ових теоријских достигнућа, релативно дуг период концептуалне стабилности који окружује чак и критичне појмове наслеђа сада почиње да се клима и распада се кроз расправама које су све динамичније. „Аутентичност“, „памћење“, „место“, „представљање“, „дисонанца“ и „идентитет“ примери су врста концепата који су или оспоравани или освежени као нови облици размишљања. Они су преузети и примењени из ширих друштвених наука и интензивно су почели да утичу и подстичу нове теоријске ставове и предвиђања. Резултат тих расправа требало би да буде боља и јасније дефинисано интелектуално језгро третмана наслеђа у будућности.

Кључне речи: Градитељско наслеђе, Будућност, Теоријска достигнућа, Аутентичност, Памћење, Место, Идентитет